

JÁNOSI ZOLTÁN
Szomorú Macondo

Iancu Laura: Szeretföld

Az egyedüllét szélörvényében

Ahogy arra a könyv valamennyi olvasója jól emlékezhet, Macondót, García Marquez képzeletbeli városát a *Száz év magány* című regényben a szomorú vész: a hangyák támadása és az özönvízszerű eső ellenére is létezésének szinte teljes száz évében az életöröm, a megismerésvágy, az élet nyüzsgő és áradó szeretetének hangzóne verte föl, a periféria végtelen magányából a világ közepévé válás hitének tudata. A perem feltörekvésének világvárost jósoló közérzete élt csaknem minden egyes valamirevaló lakosában. Ám Közép-Európa nem Latin-Amerika, annál jóval bonyolultabb, fájóbb, történelmi mélységei is élesebben látszanak és sebeznek. Szeretföld szívé, Gorzafalva települést, Iancu Laura regényének félig valóságos, félig képzeletbeli központját a csángók lakta tájon már nem is a magány, hanem a magárahagyottság tehetetlen, körben forgó szele járja át. Közepében az akarat folytonos hullásának és letérésének képe él. Az izolált egyedüllét levegője olyan otthonosan lakik benne, s a bezártság hatása olyan erős a település láthatatlan, de várnál erősebb egyedüllétének falai között, hogy belőle csupán felfelé, az ég irányába nyílhat menekvés. Az élethelyzet megváltoztatásának zálogát ennek az égi kapcsolatnak a megteremtése (avagy újjáalkotása) adja. A második világégés után, már-már végszükségben ezért dönti el a falu népe, hogy ezt az egykor vagy talán soha nem volt kapcsolatot az Isten birodalmával végre megteremti, illetve helyreállítja. Ezért épít a közösség – óriási, összehangolt és egyetlen nagyszabású vállalkozásaként – (az Árpád-kor csaknem egy évezreddel azelőtt még hatékony eljárását utánozva) templomot, amely viszont – akár Kőmíves Kelemen építménye – időről időre összeomlik a második világháború utáni évtized gyötrelmes próbálkozásaiban. Akárcsak a falubeli lelkek és a folytonosan rájuk omló történelem. Pedig Macondo és Gorzafalva közös alaphelyzetben állnak az írói ábrázolások centrumában: a világperemre szorított lét állapotában, ahová (s mindkét geográfiai helyszínre) a menekülés révén jutottak az első városalapítók. A Buendiák ősei a gyilkosság, a bűn, a csángóké az

ismert történelmi okok miatt, de azóta is a bennük égő, eleven büntudatban. Akár miniatűr formában Mészöly Miklós felejthetetlen novellájának, *A jelentés öt egeréről* című írásnak az egerei, hogy e menekülés révén otthon teremtsenek, ahol a létezés biztonsága, a jövő ígérete, az ezután születő generációk élete méltó módon és (az emberi világban) az adott kor civilizációjának színvonalán biztosítható.

De az *Egerek és emberek* sorsa, mint az többek között Steinbeck óta világosabban köztudott, noha sok hasonló vonást hordozhat, valamiben mégiscsak darwini módon eltér. Amott (az egereknél) az ösztönök, az embereknél (még a Steinbecknél ábrázolt sérültebb elméjűnél is) a tudatosság rakja meg azt a fészket, amit viszont már szintén az egerek sorsára rontó, ösztönt és tudatot mészároló kiszámíthatatlansággal – akár egy leszakadó faldarab, akár egy leszakadt vagy elfelejtett országrész, gyanús nyelv, nemzet formájában – csap majd le a történelem.

A két világ (García Márquez és Iancu Laura) alkotói tudatában rejtőző alapvető különbségek elbeszélés-poétikai síkon a narrációs irány, a világkép, a szereplői cselekvések vonalaiban érhetők leginkább tetten, s míg Németh László *Égető Eszterében* (a csomorkányiak szellemiségében) főképp a kolumbiai várossal vont paralelizmusok (így a külső világban felismert tudás hazahozatalának szándéka) tűnnek szembe, az író elbeszélésében a hasonlóságok ellenére is a belülmaradás, az önkörben mozgás és a kontrasztok válnak nyilvánvalóvá. A külső világból elemi hatásként – mint a civilizáció termékét – a gorzafalviak szinte kizárólag a világháború öldöklő erejének megtapasztalását kapják. Az egybevetések főbb centrumában az a megállapítás áll, hogy Macondo nagy álma a világvárosi létről, a civilizációs felemelkedésről Iancu Laura regényében (ha kisebb igény-arányokban is) már a kezdetekben önmaga fonákjává, a képtelenség, a kiválás-esély hiányának az ösztönökbe is befészkelő szomorúságává válik, s onnan emelkedik később a mégis felcsillanó remény képévé.

A hajléktalan Isten

Ez a történet ugyanis a nyilvánvalóan rokon Szakállas Ábel és Uz Bence virágosabb, a derút is rendszeresen az olvasó elé sugaraztató történeteinél éppen annyival komorabb, mint amennyivel kijebb áll az anyanyelvi és kulturális gócpontoktól, tőlük

elhagyottabb s elhanyagoltabb területre esik, és amilyen mértékben a szüzsé történelmi idejére a csángó identitást érintő történelmi és embertani helyzet is egyre komorabb lett. Mintha Gyurka Rózsa arcvonásaira emlékeztetne minden regénybeli emberalaké: „Orcájára nem illett a derű...” S noha peremvidéken játszódik a mű, az olvasónak egyre beljebb hatolva a szövegben az az érzése támad, hogy a sorok között a teljesebb magyarság sorsprogressziója is olvasható.

Már a történet elemi koncepciójában megjelenik ez a jelentéstartalom, hiszen a falu lakói a jövőt biztosítani akaró történelmi kényszer szorításában építenek templomot a második világháború befejezése után. Akár a letelepedést választó magyarság jó száz évvel a honfoglalás után. A templom és a templomépítés szándéka a civilizációteremtés és a megmaradás közös jelképe, még ha archaikus övezetekből táplálkozik is a mű szereplőinek egyes ösztönzéseiben. „...a népet nem a háború utóregzései nyugtalanították – festi le Gorzafalva lakóinak lelki helyzetét a szerző. – Nem is kővárat, templomot épített. Hogy a templom Isten hajléka vagy sem, az jóformán az ember hitén múlik, de templomot nem is Istennek szokás építeni. A Szeretföldön élő emberek számára a templom valami olyasféle dolog, ami nélkül az emberek úgy tekintenek önmagukra, mint vadonban élőkre, akiket egyszer villám, máskor bomba csap agyon. Úgy hiszik, a templomot építő ember templomba kényszeríti a természet erőit, akit a szeretföldiek egyszerűen Istennek neveznek el. Így lesz a templom tükör. Olyan tükör, amelybe minden embernek, még a világtalanak is, bele kell pillantania. És az a tükör nem hazudik. Rendet tart. Még bíraskodik is. Az emberek tehát azon voltak, előbb Istennek legyen hajléka, aztán ki-ki toldozgathatja a maga vackát...”

Szeretföld lakói tehát azt cselekszik meg, amit eddig önvédelmi reflexeik és önbecsülésük védelmében elmulasztottak, ám a balladai törvények szerint – amelynek archaikus, kemény, történelem alatti világából e közösség csaknem képtelen kiszabadulni –, ez a templom napról napra, hétről hétre összeomlik, és sokáig még Szeretföld lakóinak az áldozata is hiábavaló. Ebben a szerző által direkt módon nem is sugalmazott tágasabb kontextusban pedig a magyarság teljesebb sorsa is látszik, amennyiben a Kőműves Kelemen-balladához a nemzeti irodalomtörténet odaállítja az alapokat generáló folklórműfaj mellé Ady közismert versének, *A szét-szóródás előttnek* a sorait is:

*Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt útbanállók új útbanállóknak,
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta,
Tunya álmainkat jég verte,
S még a templomot sem építettük föl.*

Az áthallások, az utóértelmezések e teljesebb nemzeti sorsra is rámutató allúziói mellett testközelen, véresen és komoran, ugyanakkor mégiscsak a moldvai magyarság sorshelyzetének írói – és költői – tudatosítása ez a mű, a nyelvi rétegektől a közelmúlt történelméig, a bizonytalan jövőképig, s az sem véletlen, hogy nagyon világos célzással a történelmi összetevőkre és az útkeresés esélyeire, a mű Domokos Pál Péternek, a moldvai magyarság legjobb ismerőjének, kutatójának és sorsáért aggódó tudósának van címezve.

A büntudat áramütései

Az egymásba kapcsolódó novellafüzérként is olvasható elbeszélés szorosan szervesülő, egyszerre szemléleti és poétikai-narratológiai rétegeit Iancu Laura elbeszélésében a ballada-rájátság, a háborús történetmesélés, a belülről ismert, belső tapasztalatokon nyugvó szociográfia-teremtő szövegalkítás (amelyek a nyelvtől, a viselettől, az ételektől a történelmi szituációk leírásáig, a lélekállapot, a tudatvilág festéséig terjednek ki), továbbá az önéletírás-futamok, a Márquez-ráutalások és a görög tragédiányomok üzenetei, valamint a poétikai megformálásnak a leírt gyötrelmeket is lírába hajlító képessége adják. A szomorú Macondo arca az ábrázolási technikának ezekből az elemeiből áll össze, ahol a Macondo szó természetesen csak kontraszt- és egyszersmind párhuzamképző metafora, hiszen a regénypoétika keretei és ketrecci között – és mindezek fogságában – a moldvai magyarság sorsa vergődik. Abban a történelmi szituációban, amelyben Gorzafalva a világ másik felén, az író leírásában így áll az özönvíz sújtotta Macondóval szemközt: „Olyan volt a falu, mintha frissiben söpört volna át rajta egy új, minden addiginál halálosabb ragály... Mintha halálos ágyán feküdne az első embertől az utolsóig mindenki.” Ami Éber Lázárnak a keresztény teremtményt értelmző bibliás tekintetében él, az néz vissza csaknem minden egyes falubeli ember tekintetéből: „...akárhova tekintett a világ elején az első emberpár, a halál nézett rájuk vissza...” S ezt a halálos árnyékot

rádásul az egész műszövetben az emberek szemében égő, szinte karkai módon kifejezett, a pusztaság miatti büntudat is tetézi. (Keleti Pál is ennek kontextusában figyelmezteti már kora gyermekkorában a főszereplő apátlan Pétert: „Hát van mit, fiam, megbocsátani, mert mindannyian bűnösök vagyunk...”)

Ebben a több helyen Tolnai Lajos *Sötét világánál* is sötétebb, Kodolányi János *Süllyedő világánál* is süllyedőbb emberi és történelmi közeget festő prózában a figurák arca is tökéletesen a komplexebb elbeszélés-atmoszférához van szabva. Mert ugyan milyen elvárása lehet a léttel szemben, és milyen önbecsüléssel bírhat az a nép, amely, idézve a regényből, ilyen belső tudattal rendelkezik önmagáról: „A nép a jogot nem ismerte, csak a törvényt, a törvényt s a parancsot, amely egyedül csak rá vonatkozott. Imádkozni is gyakorta azért imádkozott, hogy a népek szemet hunyjanak afelett, hogy a Teremtő, tévedésből-e vagy csak tréfából, de őket is bátorkodott megteremteni, és ha már így kellett annak lenni, efelől ugyan biza ők mit is tehetnek? Legfeljebb félreállnak, ha útban vannak... odébb mennek... át hegyen és vízen...” E fel fogás alapján csaknem minden falubeli úgy viszonyult önmagához, mint Furulyás Ádám, a kántor, akit így jellemez az író: „Amolyan aszkéta volt, élte az életét, mi mást tehetett volna. Birtokolni nemigen akarta. Úgy volt vele, neki az is jó, ha él, az is jó, ha nem él.” (Az már csak színezi az emberábrázolás képét, hogy az asszonyok és a gyerekek sorsa ebben a zárt kisvilágban még a háborút túlélte férfiakénál is sokszorosan rosszabb. „Szeretföldön az asszony az igavonó állatnál is kelendőbb munkaerő...”, illetve „...nálunk a faluban az emberek erőst isszák a bort, mikor részegek, verik az asszonyaikat, és az asszonyok sírnak!” – jellemzi éles analógiával s helyzetképpel a nősort a szerző.)

A könyvben – az alapgondolat textuális kiterjedéseként – rengeteg az utalás a falu lakóinak megnyilatkozásai révén Isten létének bizonyosságára, viszont a településnek a pártoló égi erőktől való elhagyottságára is. Akit ezért mind nagyobb akarattal kíván lehozni erre az istentelen földre a falu népe. S ebben az alapvonatkozásában, továbbá egyes történelmi párhuzamaiban is a könyv kauzális, analitikai és mentális íve egyenesen Kölcsey *Himnuszának* gondolati koncepcióját idézi meg. Ezt vetíti elő nyomtatékosan a bűnök miatt elveszett isteni támogatás és az ennek visszavételére irányuló vezeklések folyamának teljes, átfogó epikai, lírai és lélektani ábrázolása.

A szereplők tudatában állandóan ott izzó, Istenre utaló hiányérzet és a büntudat eleven kifejeződése ennek a világképnek, ezért hangzik fel gyakorta a falusi énekszóban is: „Siralmas ez világ nekünk, bűnösöknek, hogyha meggondoljuk napját életünknek...” Az Istennek nem a vigaszt nyújtó, hanem a büntető keze az, amit a falu minden lakosa, élete nagyobb részében érez, ez ívódik bele az öregek mondásai révén már a legifjabb lelkekbe is. A gyermek Magdolnáéba például, akinek „az emlékezetében egyedül az öregek mondásai maradtak meg, akik mindenre azt mondogatták: megver az Isten! Az Isten nem aluszik! Az Isten megfizet!”; vagyis általánossá vált a falu életében és történetében a tény: „...az emberek rettentően féltek Istentől.” (Ez az érzés kövesedett meg régről maradt egyetlen imájukban is. „Jól mondom-e, komasszony, valamikor elég volt félni z' Istentől! *Tűztől, víztől, minden nyavalyától mentsen meg z' Isten, de legfőképpen haragjától!* Ezt az egy imát ismertük, és ezt az egyet mondtuk.” Emiatt olyan hatalmas a gorzafalviakban a vágyódás abba korba, amikor „még Isten is értett az emberi szóból, s a világban rend vót”. Ezekből a tapasztalatokból válik csillapíthatatlanná a vonzódás Istenhez, a gyermekben például, aki így eszmél anyjához: „Mama! Én mért nem tudok az Isten nyelvén beszélni?” S a felnőttben, az anyában is, aki „akkor eszmélt rá arra, hogy neki soha senki nem beszélt értelmes szavakat az Istenről.”) A regényt átszövő és annak alaptartalmával paralel értelmi helyzetbe hozott biblikus és keresztény rituális, továbbá népi vallásos elemek (például a szereplők nevének egybejátszatása közismert bibliai történetek figuráival) szintén ennek a transzcendens kapaszkodókat kijelölő, a *Himnusz* koncepcióját újraalkotó összefüggésláncnak a kohézióját erősítik.

Arcokra írt templom

A regénybeli figurák Józsa Pétertől, a templomot megállítani akaró kőművestől s asszonyától, a háború után a vadonban bujdokló, hazatérni képtelen Keleti Jeremiástól s a faluban megkövezett feleségétől, Magdolnáétól, Furulyás Ádám kántortól a háború első napjaiban „porrá égett” Palika Minin át a gyerekkorában félholtra sanyargatott, koravén gyermektestében rekedt Ellátó Mihályig kivétel nélkül ennek a körbehatárolt, alásüllyedő, termékenységétől, bol-

dogságától, jövőképétől megfosztott településnek a teremtményei. Akárcik is ők, szegények vagy gazdagok, rajtuk van a bélyeg: a teremtésbeli torzulás, a lelki fényelhajlás. Tekintetükben az élet napos oldalától elzárt, árnyékok között felnőtt virágok fakósága tükröződik, arcuk vonásain a küszködő napok, évek, évtizedek sötét árkokat vonó jele, mozdulataikban pedig a lét felemelő csodáitól távoli botorkálás tétovasága a lépéseket, a testet és a lelket is felemészítő mindennapokban. A vallás, a templom magasba ragadó csodáira vágyás is ezért ekkora a szívükben és az akaratukban. Ez a jel van ráírva Józsa Péter arcára is, aki a közösségben feltámadt istenvágy megkerülhetetlen erejét, kényszerét a legvilágosabban fogalmazza meg környezetének: „Istent nem helyezhetjük leálló pályára, az ember ne vacakoljon a körülményekkel.” Az Istenhez közeledés vágya vezeti a részeges Izidor bácsi képzeletét is, aki így szól a fecskéket irigyen bámulva: „A fecskék – suttogta részegen Izidor –, a fecskék Isten madarai. Ahová fészket raknak, oda maga Isten megy vendégségbe.” S az Isten fényeiből kiesett, vigasztalan nyomorúság sorvasztja Éber Lázárt is, akinek „Négy gyermeke halt meg kereszteletlenül, s errefelé úgy tartják, a kereszteletlenek valahol az élet és a halál közt vannak, kísértetlényekké változtak, s háborgatják az élőket.” Ez a seb stigmatizálja Tálás Gyurit, aki egy annyira kemény téli napon hal meg, hogy számára még a sírnak való „föld sem akart megnyílni! Fagyos volt, egy álló napon égették a tüzet a sírhelyeken, hogy a gödrét ásni tudják...” S ettől a kereszttől roskadozik az öreg Mózsi, Tálás szomszédja is, aki nyomorában „még a halált is irigyelte Tálás Gyuritól. Minden szégyenérzet nélkül, szinte irigykedve hajtogatta: Milyen szép halált halt Tálás Gyuri! Akárha a Kisjézus jött volna érte... Karácsonykor!”

A gyermek jelenlétének súlya – és szemiotikai-jelképes szerepe – is e leárménykolt létezés folytonosan sajgó és a csontokra is Hiroshima-rajzolatokat ütő

nyomasztó ereje miatt nő nagyra Iancu Laura elbeszélésében. A gyermek mint a „futurum” örök szimbóluma e könyv számos lapjáról az olvasó szemhátáráig emeli, illetve vonszolja magát. Mert csak részben képviseli a reményt az ábrázolt társadalmi szer-

„ne keress csókot, ez a ház kigyúl”

kezetben. Gyermeksége itt kifejezett jellegével a reménynek, azaz a jövőképnek a bizonytalanságát, már-már csupán kópia-létét, pseudo entitását is adja. Amely a gyereksorsokon át mintha nem is valódi társadalmi akaratként, hanem valamilyen antropológiai kényszerből vergődne át a napokon: a társadalmi történéseken s a természet labirintusain. Keresztül a történelem tüskés bokrain, erdejének fáin, sokkal veszélyesebb helyzetekben, mint Kányádi Sándor *Fától fáig* című versének lovakat őrző, eltévedt kisgyermek. Nagy Zoltán Mihály regénycímét ide emelve, mintha a *Sátán fattya* lenne szinte valamennyi gyermek, nemcsak a főszereplő kisfiú a műben, annyi nélkülözést, szenvedést, hiányt rak rájuk a kezdetektől a regényvilág lelki centrumába vont eredendő bűn. A főszereplő gyermek, Péter sorsába a szerző szinte egyenesen

Krisztus mártíromságának elemeit kopirozza: „...csipkés bokrok közé bújjuk, hogy ha álom nehezedne a szemére, s a földre akarná nyomni, a tüskék szúrásától azon nyomban felébredjen. Teste a sok sebtől tarka-barka, akár a virágos rét. ...Akár egy térképet, úgy olvasta testét. Sebeiről egész addigi életét képes volt elbeszélni.” Már az alaptörténet (az egyik fő cselekményszál) a születés és gyermeklét társadalmi csodáját fokozza alá, fordítja fejtetőre azzal a kompozíciós mozdulattal, hogy az orosz katonától származó, nem akart, nem vágyott gyermek és édesanyja sorsát emeli a mesélés szálainak központjába. A gyereksorsok szenvedései már-már dickensi módon adnak képet az egész közösség folytonosan le- és visszatört jövődatáról. Szinte Móríc *Árvácskájának* képei élednek meg e gyötrelmek festésében. Az „Enni akarok! Éhes vagyok, Mama!” kiáltása visszatérő motívum a műben.

A betevő falatnak mint a jövőépítés elemi feltételének hiánya elképesztő változatossággal üt át konkrét megjelenítéseiben a könyv lapjain. A számos éhez, megvert, elhalt gyerek sorsát (a kis főhős Péteren kívül) szinte összegzésszerűen jeleníti meg a műben az égiekkel valamiféle titkos, felső- és túlviláglátó kapcsolatban álló Ellátó Mihály története. „Ellátó Mihályt csecsemőkorában elvetette a családja. Keresztszülei nevelték fel, akik a szegénység miatt saját gyermeküket nem is akartak maguknak – foglalja össze e szereplő lidércnyomásos gyermekkorát néhány mondatban a szerző. – Amikor rátaláltak, Ellátó Mihály már hosszú ideje nem evett, istállóban, kunyhók padlásán húzta meg magát. Télen mindannyiszor megfagyott, nem egyszer azt hitték, már halott. Egy alkalommal a temetését is előkészítették. (...) Teste az éhségtől összezsugorodott, harminchárom éves múlt, de alig látszott többnek egy hatéves gyermeknél.” A könyv gyermek főhőse, Péter is az éhség és kivertség áldozata: „mióta az eszét tudja, napi egy alkalommal evett, és csak nagy néha lakott jól. (...) Péter számára a három nyomorító bőjt nap pontosan olyan volt, mint az esztendő összes többi napja.” (S a felnőtteknél sem sokkal kisebb az éhezés és nélkülözés okozta deformációk ábrázolása: halála előtt például Tálás Gyuri az erdőben, egy földvájatban a „kikapart, meszes földdel táplálkozott. (...) Máskor a bükkfa rügyeit rágtá.” A falu lakosai számára a háború után, az ínségidőben elrendelt böjt már egyenesen a paradoxon csúcsaira futtatja a motívum regénybeli sorsát.)

A regényben megjelenített modell a gyermekek és felnőttek egyes élethelyzetén át a teljes csángó közösség alázatba, büntudatba és testi-lelki nyomorúságba torzított helyzetét mutatja fel. A perifériára szorultság, a társadalmon kívüliség és a nyomor kifejezésében ehhez a modellhez a közelmúlt magyar irodalmában talán csak Bari Károly, Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József, Balázs József cigányok életét, nyomorát, társadalmi megrekedtségét ábrázoló munkái és Iványi Gábor *Hajléktalanok* című riportkönyve hasonlíthatók.

A szöveg egyik legnagyobb gondolati traumája – s egyben a lehetséges jövőképe is –, hogy felismerve az igazságot, lemészárolja-e az erdőben nyolc éve bujdosó, rongyos katona, Keleti Jeremiás, feleségének az orosz katonától erőszakkal fogant fiát, a fattyút, a háború lélektani torzszülöttjét, a látható, kézzel fogható, megfojtható, lelőhető bűnjelet, aki

mint antropológiai modell, egyébként maga is végtelenül kitalált és szájalomra méltó. S mégis a megbékélés és a jövőkép szemléleti képlete lesz végül a műkonstrukcióban. A könyv filozófiai rétegének középpontjában álló vívódás az életre szavazással zárul. Keleti Jeremiás, gyilkos düheit legyőzve így szól önmagához: „Te nem lehetsz hős, hős csak a halott lehet! Az élő győztes! Vagy vesztes! De vigyázz, ha megölöd Pétert, egyik sem leszel! Gyilkos leszel. (...) És mondd, Keleti Jeremiás, valóban kiirtod a világból a háborút, ha elpusztítod Pétert? És ha a háború benned van? Minden tünete rajtad, mozdulataidban (...) minden pillanatban kész vagy ölni, mert téged életben hagytak! (...) Mert nem hitted, hogy nemcsak vértócsákkal, testcafatokkal, varjúkrákogással és mindenre tiszta vizet hullajtó viharral, tisztító széllel, hanem étellel is végződhet a háború...”

A nyelvben szikrázó mindenség

A mű nyelvi tengelyében a poétikus megformálás plasztikus szépségét az identitásmező finom, de határozott körberajzolásával a csángó, és részben az erdélyi folklór rengeteg motiváló eleme erősíti. Ennek felhajtó ereje révén ballada-, ráolvasás-, rituális és egyéb szövegelmékek, népdalsorok, szakaszok, babona-praxisek, leírások és ezeket kísérő szövegdarabok, archaikus népi imák, néphittartalmak, népi vallásos és babonás látomások kavarnak fel a szövegben. Metatextuálisan mindezeket a *Körmives Kelemenné* ballada szerkezeti és gondolati menete fogja át és karakterezi. A referenciális alkotói irány és a tudatosító, elvontabb művészi modell, valamint a nyelvi kifejezés összhangja ily módon szerves és egységes. Az egész organikus rendszert sokrétűen fonják keresztül a csángó népnyelv és grammatika sokszoros ösztönzései, gondolati és szintagmatikai fordulatai, mint a figurák természetes kommunikációjának alakulatai. Közöttük ilyen nyelvi csodák, mint ez a mondat: „A nyáj, mint nagylángon felforralt aludttej, összesűrűsödött, s akár egy hatalmas vízcsepp, aláfolyt a hegyoldal...” Szép példája a folklórból sokszorosán merítő írói nyelvnek a férjét kereső Magdolnában megszólaló belső hang is, amely népdalidézetet csendít fel a regény befejezésekor. („Föülről lefelé, folydogál egy patak, Sirva keres ingem, sirva én édesem...”) Vagy az archaikus népi imádságrészlet, amely egy pénteki napon villan meg az

anyját kereső Péter fejében: „*Ma péntek van, aranyos szent péntek, Krisztus mene kínjára, kínján veszik esetje, hét mélséges sebe...*” Még a személynevek is (így Budai Magdolna, Józsa Anna, Keleti Jeremiás, Furulyás Ádám) gyakran a balladák hőseiére emlékeztetnek. Több más személynév – Palika Jakab, Cziko Demi, Ellátó Mihály – Kallós Zoltán csángó gyűjtéseinek adatközlőit idézi fel. (A regény népnyelvi és folklórösztöngéseinek gazdagsága külön nyelvészeti-stilisztikai tanulmányt igényelhetne.)

Regénytípológiai szempontból a szociografikus tartalom úgy határozható meg az alkotásban, hogy a bibliai modellek, a *Himnusz*-allúzió, a Márquez-átfénylések, a *Kőműves Kelemenné* szikrázó kópiája főbb gondolati vektoraiból egybeszótt, -szerkesztett fikcióban egy nagyon hatékony, szociografikus erőáram is működik, ami a hitelesség, az elevenség, a tapinthatóság vonásaival és Szeretföld eleven illatával tölti meg az elbeszélést. A geográfiai pontosság, a személynevek kimondásának nyers valóságige, a történetekben feszülő és testközei ismeretekre valló hitelesség, a népnyelv, a népkultúra és a tárgyi dokumentáció valósága a mű befogadása folyamán egyre inkább belülről néző kamerát forgatnak körbe-körbe Iancu Laura tekintete és keze révén az olvasó fejében. Az elbeszélés műfaja ugyanakkor nyilvánvalóan több komplexumú (regény, elbeszélés, önéletírás, lírizált próza, vallomás, balladisztikusság ötvöződik benne), abban a hagyományos szociográfia csupán az egyik kompozíciós elvként kap szerepet. Hasonlóképpen, mint a tematika immanenciájából felfakadó, motiváló erejű, a személyes emlékekből kiáradó, Illyés egyes írásaira (*Kamaszkorom tündérszárnyán*), Tamási, Szabó Pál „tündérkedő” realizmusára emlékeztető szociográfia, amely a folytonos érzékelhetőség ellenére is el-elszakad a szülőföld szorosabb világától s problémáitól. Elvontabb, nemzeti síkra emelkedik, illetve a szülőföld szociografikus megjelenítését fikcionális prózasíkok intellektuális és egyetemesebb terébe emeli át.

Iancu Laura regénye – mint a peremről megszólaló és magáról s közösségéről hírt adó ember írói megnyilatkozása – az első lapjától kezdve szinkron törekvés tehát azzal a kortárs folyamattal, amelynek révén a volt primitív világ különböző sarkaiban feketék, sárgák, vörösek szólnak meg identitásuk, jelenlétük s feltörési vágyuk tudatosítása érdekében a világirodalomban. Az író nő rokonai továbbá azoknak az irodalmat létrehozó kisebbségeknek az alko-

tói is, például kanadai ukránok, észak-amerikai kínaiak, franciaajkú afrikaiak, akik láthatatlan vagy látható, kellemes vagy kellemetlen kisebbségiként a valamennyiükben közös vonást: a történelemben elsüllyesztetni kívánt antropológiai jelenlétüket akarják elbeszélni a világ olvasóinak. A moldvai csángó magyar periféria – mint közép-európai, elszánt, tragikus és az égi ragyogásba néző Macondo – így ugyanolyan értékű irodalmi hely, egyszerűsített topográfiai tény és inspiráló világközeg, mint a berlini török negyedek, a Nagy-tavak melletti rezervátumok, az amerikai gettók vagy Európa városainak ázsiai, afrikai nemzetektől lakott részei, sőt a romák lakta európai szegénytelepek, ha bizonyos szempontokból mindegyiktől ágról szakadtabb, elhagyottabb népcsoportról van is szó.

A kőművesek fénye

És mégis: ez a kicsi föld, ez a miniatűr, fogyatkozó magyar nyelvű világ, ahol az élet és a halál folyik: Szeretföld a szeretett föld, a szerető föld – ahogyan a térségbeli folyó nevének konnotációs üzenete a hozzá való elemi érzelmi viszonyt is felsugározza. A mű befejezéseként a gyötrelmes aszályt feloldó, özönvízszerű eső pontosan a Macondót elpusztító, áradást hozó esőzés ellentéte: az új termékenység, az újjászületés ígét kezdi el ragozni a szövegüzenetben s a benne szereplő emberi fejekben. Szeretföld (a szeretet földje, a rajta élők számára a szent föld) lakosainak válaszát a Gorzafalvában mégiscsak megállított templommal a létre. Az elveszés, a szétszóródás felé vezető útról a kibotladozás reményét. Annak az útnak az esélyeit, amit a *Himnusz* modellje történelmi időkét szintetizálva, összegzésszerűen rajzol fel, aminek járhatóságára Ady életműve is figyelmeztet – a szétszóródás ellenében –, s ami bejárható esély ma is Csángóföldön és Budapesten. Hátha megáll egyszer belül, a lelkekben, az önbecsülésben, a közös összefogás szépségében is, s nem omlik többé a templom annyi évszázaddal az első templom- és országalapítók után. Iancu Laura műve a belefoglalt magyar népballadával, a kőművesek kiáltásaival és Nagy László itt megidézett mondatával egyszerre ad erre biztatást, a Szeretföldről ide s az irodalomba érkezett, falat, templomot, országot megállítani akaró üzenetet:

„A megtartók jöjjenek, igen.”